

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ

บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

สมชาย ผาธรรม^{1*} ปรีดาพร อุดพ้อย² ศศิธร จ๊ะสุนา³ พรธิชา เหมือนประเสริฐ⁴ จิราพร สมใจเพ็ง⁵

Conservative Guideline of Thai Song Dam Folk Textiles Wisdom in Bann Don Manao, Don Manao Sub-district, Song Phi Nong District, Suphan Buri Province

Somchai Phatham^{1*} Preedaporn Oodpoy² Sasithorn Jasuna³

Pornticha Meanprasert⁴ Jiraporn Somjaipang⁵

Received 31/01/2020

Revised 05/03/2020

Accepted 20/03/2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการทอผ้าพื้นเมือง ไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และ 2) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ไทยทรงดำ งานวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ด้วยวิธีการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ และการสังเกต และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาตาม ความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาพบว่า การทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำใช้วัตถุดิบหรือวัสดุอุปกรณ์ในการทอที่สามารถหาได้จากแหล่ง ธรรมชาติเป็นส่วนมาก และมีราคาถูก ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำทอมาจากผ้าฝ้ายธรรมชาติมีพื้นเป็นสีดำหรือสีคราม โดยผลิตเป็นเสื้อก๊อมซึ่งเป็นเสื้อที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ผู้ทอเป็นกลุ่มแม่บ้านในชุมชน โดย แบ่งการทำงานเป็นกลุ่มตามความถนัดของแต่ละบุคคล สำหรับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ อนุรักษ์โดยผ่านการถ่ายทอดจากครูภูมิปัญญาสู่เยาวชนและลูกหลาน ผ่านการปฏิบัติ และผ่านสื่อ เปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้แก่นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป และเป็นวิทยากรฝึกอบรมในสถานศึกษา นอกจากนี้กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำได้เปิดหน้าร้านจำหน่ายทั้งปลีกส่งในชุมชน โดยชื่อร้าน คือศูนย์อนุรักษ์ผ้าพื้นเมือง ไทยทรงดำ และจำหน่ายผ่านเว็บไซต์ และเฟซบุ๊ก

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ไทยทรงดำ

^{1*} คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Faculty of Liberal Arts Rajamangala University of Technology Thanyaburi

E-mail: somchai_p@rmutt.ac.th

^{2,3,4,5} คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Faculty of Business Administration Rajamangala University of Technology Thanyaburi

* Corresponding author e-mail: somchai_p@rmutt.ac.th

Abstract

The purposes of this study aim 1) to study the process of Thai Song Dam Folk Textiles from Bann Don Manao Sub-district, Song Phi Nong District, Suphan Buri Province, and 2) to study and find a guideline on preservation of wisdom of Thai Song Dam Folk Textiles. This is a qualitative research collecting the data from document and field study through primary survey, interview, and observation. The information collected was analyzed to report the findings on the research purposes.

The results of the research show that raw materials or equipments used for Thai Song Dam Folk Textiles are mostly from natural sources and they cost cheap. Thai Song Dam Folk Textiles Products are made from cotton with black or indigo color, called "Gom Shirt" maintaining the traditional identity of Thai Song Dam Folk Textiles. Weavers are housewife groups in the community. They divide the work into groups according to the individual's skills. For the conservative guideline of this wisdom of Thai Song Dam Folk Textiles, the knowledge is transferred from wisdom teachers to the youth and children through practice and media. Learning center opens for students and public, including being trainers at educational institutions. Thai Song Dam Folk Textiles groups open a shop, selling their products both retail and wholesale in the community, called "Thai Song Dam Folk Textile Conservation Center". The products are also sold via website and Facebook.

Keywords: conservation of wisdom, local wisdom, textiles products, Thai Song Dam

บทนำ

การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการหรือกิจกรรมในการสืบทอดวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสงวนรักษาจากคนรุ่นใหม่ การเรียนรู้จากอดีตเพื่อให้เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชุมชนภูมิภาคและสังคมโดยรวม การสืบทอดความรู้ทางวัฒนธรรมและประเพณีของคนรุ่นก่อนไม่จำเป็นต้องมีการปฏิบัติตามประเพณีที่แท้จริง แต่ต้องการการรับรู้และความเข้าใจเพื่อให้ผู้คนเข้าใจมรดกของตนเองซึ่งจะส่งเสริมความพยายามในการอนุรักษ์และสร้างนวัตกรรมบนพื้นฐานของกลุ่มอนุรักษ์นิยม (Pasitpakakul, Hetphai, and Koseyayothin, 2013, p.2)

ในอดีตองค์ความรู้การทอผ้าถือเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่ทุกหมู่บ้านต้องมีผู้หญิงทุกคนต้องทอผ้าเป็น ทุกครัวเรือนจะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว และมีการถ่ายทอดและส่งสมกรรมวิธีการทอให้แก่สมาชิกที่เป็นเพศหญิง โดยถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น เป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้หญิงจะต้องแสวงหาหนทางที่จะเรียนรู้ พัฒนาการทอผ้าให้มีคุณภาพและสวยงาม โดยการฝึกฝน การสังเกตและจดจำมาทดลอง และทำงานอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่กรรมวิธีการคิดค้นวิธีการใช้เส้นด้ายที่ทำจากใยธรรมชาติมาถักทอเป็นผืนผ้า แล้วนำมาเย็บเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งต้องมีการพัฒนาการทอผ้า โดยออกแบบลวดลายที่สลับซับซ้อนขึ้น จึงต้องแสวงหาหนทางที่จะเรียนรู้ เพื่อให้เกิดลวดลายจากแรงบันดาลใจทางด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัตถุหรือรูปสัญลักษณ์ทางความเชื่อของท้องถิ่นหรือจากจินตนาการของผู้ทอ รวมไปถึงการประดิษฐ์อุปกรณ์ในการทอผ้า เหล่านี้จึงเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่เหมาะสมในการผลิตผ้าทอ (วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, 2555, หน้า 1; สุนทรีย์ ไชยะบุตร และคณะ, 2556, หน้า 1; เอื้อมพร โทภาณรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, 2559, หน้า 163)

ผ้าทอเกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของคนไทยที่ได้มีการสั่งสมความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และความสามารถในการแก้ปัญหา เมื่อได้รับการถ่ายทอด ส่งสม ปรับปรุง ดัดแปลง และสืบทอดกันมาหลายชั่วบรรพบุรุษ ทำให้เกิดคุณค่า และแสดง

ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชนหรือชนชาตินั้นๆ ที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิม อีกทั้ง ยังเป็นการได้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ให้ยังคงดำรงอยู่เพื่อแสดงความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เนื่องจากแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะของเครื่องแต่งกายที่ต่างกัน ทั้งในรูปแบบและสีสันทันที ตลอดจนลักษณะของผ้า (ทรงพล ต่วนเทศ, 2555, หน้า 1)

กลุ่มไทยทรงดำหรือเรียกว่าลาวโซ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการแต่งกายที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร ไทยทรงดำนั้นได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี สระบุรี นครปฐม เพชรบุรี นครสวรรค์ พิษณุโลก เป็นต้น การแต่งกายของชาวไทยทรงดำยังคงดำรงสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างดี แต่ในปัจจุบันความทันสมัยได้ลบเลือนการแต่งกายหายไปจากชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ หนุ่มสาวชาวไทยทรงดำไม่นิยมที่จะใส่ชุดประจำท้องถิ่น เพราะทุกคนถูกสื่อทางสังคมต่าง ๆ ครอบงำให้หันไปนิยมแฟชั่นในยุคที่ทันสมัย ประกอบกับผ้าไทยทรงดำมีสีสันทันทีไม่หลากหลาย จะสวมใส่เฉพาะกลุ่มที่มีเชื้อสายไทยทรงดำและใส่ตามประเพณี จึงทำให้คนหันไปสวมใส่เสื้อผ้าชนิดอื่นๆ แทน ดังนั้นกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จึงได้ช่วยกันอนุรักษ์ผ้าไทยทรงดำเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมไทยทรงดำ (ธีรยุทธ์ มุลละออง, 2553, หน้า 3)

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อไม่ให้สูญหายไปตามสภาพสังคมและกาลเวลา ทั้งช่วยสืบสานการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาไทยพื้นบ้านไทยทรงดำ ยังช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุที่เป็นทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ และเผยแพร่กับนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่สนใจในผ้าไหมไทยทรงดำ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. วิธีการศึกษา

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรีครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) ข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ด้วยวิธีการสำรวจเบื้องต้น การสังเกต และการสัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางตอบปัญหาตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2. ระยะเวลาที่ศึกษา

ระยะเวลาที่ศึกษา การอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เริ่มตั้งแต่ตุลาคม 2561 – กันยายน 2562

3. เครื่องมือที่ศึกษา

- 3.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้

ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ และนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

3.2 การสังเกต (Observation) โดยเริ่มการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสังเกตกระบวนการทอผ้า ตั้งแต่การคัดเลือกเส้นใย การฟอก การย้อม การทอผืน การทอผ้าเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำมีทั้งแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นความรู้เบื้องต้น ก่อนลงทำงานภาคสนามสร้างสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย

4.2 นำเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เทปบันทึกเสียง ลงพื้นที่ภาคสนามตามที่กำหนดไว้

4.3 ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยกำหนดแผนการดำเนินงานตามลำดับ คือ

4.3.1 สร้างความคุ้นเคย ความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อการหาข้อมูลให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง

4.3.2 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.3.3 ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ชักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึก เพื่อหาความรู้เรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่ได้มาจากการสังเกต การสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมเอกสาร และตรวจสอบความถูกต้องกับเอกสารและหลักฐานก่อนบันทึกรายงาน โดยจัดแยกเป็นหมวดหมู่ ตามประเด็นต่างๆ พิจารณาข้อมูลที่ได้ว่ามีเพียงพอที่จะตอบคำถามได้หรือไม่แล้วหาข้อมูลเพิ่มเติม

ผลการวิจัย

การศึกษารื่องแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยดังรายละเอียดดังนี้

1. ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

1.1 วัสดุอุปกรณ์

1.1.1 ฝ้ายที่ใช้ทอในปัจจุบันไม่ได้ปลูกเอง ส่วนใหญ่ใช้ฝ้ายสำเร็จรูปจากตลาด ในอำเภอสองพี่น้องและอำเภอดูหมัด ซึ่งจะนำฝ้ายที่ซื้อมาย้อมสีเอง ฝ้ายกิโกรัมละ 2,000 บาท 1 ปอยจะมี 5 ใจ

1.1.2 กี่กระตุก การทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าไทยทรงดำ เป็นการทอผ้าหน้ากว้าง ทอด้วยกี่กระตุกช่วยทำให้ทอผ้ารวดเร็วขึ้น กี่กระตุกจะมี 2 แบบ คือ 2 ขาเหยียบ และ 4 ขาเหยียบ ซึ่งมีความแตกต่างกันที่ความเร็ว โดย 2 ขาเหยียบจะมีความเร็วกว่า ในปัจจุบันนิยมใช้กี่กระตุกแบบ 2 ขาเหยียบ

1.1.3 ฟืม ทำจากต้นไม้ยาวตามขนาดของกี่ มีด้ามสำหรับจับเพื่อใช้ดึงให้ฟืมตึงเส้นฝ้ายพุ่งให้ตึงกันแน่นเป็นผืนผ้า

1.1.4 อัก ใช้ตัดเส้นด้าย ทำด้วยไม้ค้ำยาลอดด้าย เจาะรูตรงกลาง ปลายทั้ง 4 ด้าน มีไม้ประกบสำหรับสวมรูเพื่อให้อักหมุน อักใช้กรอด้วยจากระวงให้เป็นระเบียบ ก่อนจะสาวเข้ากึ่งเพื่อแยกเป็นปอยๆ และแยกเป็นใจๆ

1.1.5 กง ใช้กรอเส้นด้าย ทำงานร่วมกับอ๊ก เพื่อเก็บด้ายที่ปั่นดีแล้วจากเหล็กในของหลา (ในปั่นด้าย) มาพันรวมกันที่กง ช่างปั่นด้ายจะนำเส้นด้ายมาตรฐานมาตรวจตราความเรียบร้อยอีกครั้ง เพื่อเก็บส่วนที่เป็นปม หรือ ขุยด้ายที่ติดพันมาตอนปั่นด้ายออกให้เรียบร้อย

1.1.6 ไม้แกนม้วนผ้า หรือ ไม้ก่าพัน เป็นไม้ที่ใช้สำหรับม้วนผ้าที่ทอแล้ว ไม้แกนม้วนผ้ามีขนาดความยาวเท่ากับ ความกว้างของหน้าผ้า

1.1.7 หลอดด้าย นิยมทำจากแก้วล้วยชนิดหนึ่ง เรียกว่า เครื่องใส่ตัน ซึ่งมีรูกลวงตลอด ตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละประมาณ 3 นิ้ว อาจจะใช้ไม้อีกหนึ่งชนิดที่มีรูตรงกลาง เช่น ลำปอกแก้ว เพื่อใช้ไม้สอดยึดติดกับกระสวย ไม้นี้เรียกว่า ไม้ขอหลอด

1.1.8 ตะกอก บางทีเรียกว่า “เขา” ทำด้วยเส้นด้ายที่มีความเหนียวพิเศษคล้องอยู่กับด้ายยืนทุกเส้น ช่วยทำให้ด้ายยืนถูกแบ่งเป็นสองส่วน เมื่อคนทอเหยียบไม้เท้าเหยียบตะกอกจะแยกด้ายออกเป็นช่องหรือเป็นแผ่นด้านล่างและด้านบน แล้วจึงสอดด้ายพุ่งไปตามช่องด้ายยืนนั้น และเมื่อสลับเท้าเหยียบ ตะกอกจะสลับด้ายยืนจากด้านล่างขึ้นบน และบนลงล่างเพื่อขัดเส้นพุ่งไว้ขณะทอผ้า

1.1.9 คานเหยียบ หรือตีนเหยียบ เป็นไม้ใช้สำหรับเหยียบเครื่องบังคับตะกอก เพื่อให้เชือกที่โยงต่อมาจากสะเกอ ดึงด้ายยืนให้แยกออกเป็นหมู่ ขณะที่ช่างทอพุ่งกระสวยด้ายพุ่งเข้าไปขัดด้ายยืนให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ

1.1.10 กระสวยและหลอดไม้ กระสวยเป็นอุปกรณ์ลักษณะยาวรี เจาะเป็นช่องตรงกลาง เพื่อใส่หลอดไม้พันฝ้ายเจาะรูด้านข้าง ขนาดให้เส้นฝ้ายลอดผ่านได้ ปลายของกระสวยทั้งสองข้างอาจมนหรือแหลมตามลักษณะการใช้งาน

1.2 ขั้นตอนการทำ

1.2.1 นำฝ้ายแผ่นที่ซื้อมาไล่กาวแล้วนำไปย้อมครามแล้วนำไปซีกให้สะอาด

1.2.2 เตรียมเปลือกไม้ 10 ชนิด มาต้มน้ำเพื่อจะย้อมสีดำ เช่น มะเกลือ ประดู่ ใบหญ้าวงช้าง ผลตะโกนา ผลกระบก เป็นต้น แล้วจึงนำไปตากแดด 3-4 แดด เพื่อให้สีเข้มสม่ำเสมอ

1.2.3 เผาถ่างและคีบถ่างใส่หม้อต้มน้ำ ต้มประมาณ 2-3 ชั่วโมง นำผ้าที่เตรียมไว้ไปชุบน้ำต่างในหม้อ บิดผ้าให้หมาดๆ นำผ้าไปใส่กะละมังพักไว้

1.2.4 หลังจากนั้นนำไปตากกับดิน สลับกันให้แห้งทั้ง 2 ด้าน และนำผ้าไปซีกให้สะอาดตากให้แห้งแล้วนำผ้าไปเหยียบโคลนเพื่อทำให้ให้สีติดทนนาน

1.2.5 นำแผ่นฝ้ายที่ย้อมสีดำแล้วไปตีจนกว่าจะเป็นเส้นด้ายไม่พันกันแล้วจึงนำไปขึ้นใส่หลอดด้ายตามความยาวที่ต้องการเพื่อนำมาใส่ที่เตรียมทอ

1.2.6 สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าไปในตะกอกแต่ละชุดและพิม ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยตะกอกเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

1.2.7 เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอก เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 และชุดที่ 2 จะถูกแยกออกและเกิดช่องว่างสอดกระสวยด้วยพุ่งผ่าน สลับกันไปเรื่อยๆ

1.2.8 เมื่อสอดกระสวยด้วยพุ่งผ่านก็จะกระทบพิม เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกันได้นั่นคือที่แน่นหนา

1.2.9 เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้าโดยพ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ จนเป็นผ้าสำเร็จรูปตามที่เราต้องการ

1.2.10 นำผ้าสำเร็จรูปที่ได้มาวัดขนาดตามที่ต้องการแล้วจึงตัดเย็บเป็นเสื้อ และนำมาปักลวดลายที่สวยงาม เมื่อเสร็จแล้วจึงนำมาติดกระดุม จำนวน 10 เม็ด จนเสร็จเป็นเสื้อสำเร็จรูปตามที่ต้องการ

1.3 ผู้ผลิต

กลุ่มแม่บ้านผ้าทอพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว มีผู้ผลิตจำนวนทั้งหมด 15 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 13 คน ผู้ชาย 2 คน มีอายุประมาณ 50-80 ปี การดำเนินงานโดยการแบ่งเป็นกลุ่ม 3-4 คน ตามความถนัดของแต่ละบุคคล เช่น ทอผ้า ย้อมผ้า เย็บมือ เย็บลาย ทำกระดุม เป็นต้น

1.4 ผู้บริโภค

ผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นกลุ่มลูกค้าทั่วไปที่มีความชอบในเนื้อที่นุ่มใส่สบาย และลวดลายผ้าทอพื้นเมืองไทยทรงดำ กลุ่มแม่บ้านพื้นเมืองไทยทรงดำจะมีการผลิตสำเร็จรูป และส่งขายแบบชิ้นหรือตามออเดอร์ และจะขายส่งให้กับพ่อค้าคนกลางที่มา รับไปจัดจำหน่าย โดยพ่อค้าคนกลางจะมีหน้าร้าน คือ ร้านไต่หลวง สวนจตุจักร ร้านกองหลวง และร้านพีแดง เจเจมอลล์ พ่อค้าคนกลางจะกำหนดราคาขายเอง

1.5 รายได้

รายได้ของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไทยทรงดำ ประมาณ 40,000-50,000 บาทต่อเดือน เฉลี่ย 2,000-5,000 บาท ต่อคน ซึ่งขึ้นอยู่กับกำลังสินค้าแต่ละครั้งของลูกค้าและตามโอกาส

1.6 ตลาด

เปิดหน้าร้านขายปลีก-ส่งในชุมชน โดยชื่อร้าน คือ ศูนย์อนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ และมีพ่อค้าคนกลาง มารับไปจัดจำหน่าย อีกทั้งยังมีช่องทางจัดจำหน่ายผ่านเว็บไซต์ <http://www.thaitambon.com/> และเฟซบุ๊กชื่อ “สินค้าชุมชน จังหวัดสุพรรณบุรี”

1.7 ผลกระทบ

เสื้อกั๊กหญิง และชาย ทำจากผ้าฝ้าย กระดุมเงิน ปักดอกเขียว ราคาชุดละ 1,000 บาท

2. แนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีแนวทางการอนุรักษ์ดังนี้

2.1 เป็นวิทยากรให้กับนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่สนใจมาศึกษาดูงาน นอกจากนี้ยังโดยได้รับเชิญไปบรรยายให้ความรู้ในโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรี

2.2 การจัดงานเมืองแห่งภูมิปัญญาไทย (OTOP CITY) ที่ศูนย์แสดงสินค้าและนิทรรศการอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรีเพื่อสาธิตขั้นตอนการทอผ้า และจัดจำหน่ายผ้าทอไทยทรงดำ

2.3 เผยแพร่องค์ความรู้การทอผ้าผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ และเฟซบุ๊ก นอกจากนี้ยังจัดทำแผ่นพับแจกให้ผู้สนใจ

2.4 รมรงค์ให้ชาวบ้านและลูกหลานใส่ชุดไทยทรงดำในช่วงประเพณีและวันสำคัญต่างๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้แก่ชนรุ่นหลังได้เห็นความสำคัญ เช่น วันสงกรานต์

2.5 เปิดศูนย์การเรียนรู้บ้านดอนมะนาว เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับผ้าไทยทรงดำให้กับนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป โดยเปิดรับผู้สนใจเข้ามาศึกษาได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. ภูมิปัญญาทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

1.1 วัสดุอุปกรณ์ ฝ้าย กี่กระตุก ฝีม อัก กง ไม้แกนม้วนผ้า หลอดด้าย ตะกั่ว คานเหยียบ กระสวยและหลอดไม้

1.2 ขั้นตอนการทำ นำฝ้ายแผ่นที่ซื้อมาไล่กาวแล้วนำไปย้อมครามแล้วนำไปซักให้สะอาดเตรียมเปลือกไม้ 10 ชนิด มาต้มน้ำเพื่อย้อมสีดำ เช่น มะเกลือ ประดู่ ใบหญ้าช้าง ผลตะโกนา ผลกระบก เป็นต้น แล้วจึงนำไปตากแดด 3-4 แดด เพื่อให้สีเข้มสม่ำเสมอ เมาต่างและคืบต่างใส่หม้อต้มน้ำ ต้มประมาณ 2-3 ชั่วโมง นำผ้าที่เตรียมไว้ไปชุบน้ำต่างในหม้อ บิดผ้าให้หมาดๆ นำผ้าไปใส่กะละมังพักไว้ หลังจากนั้นนำไปตากกับดิน สลับกันให้แห้งทั้ง 2 ด้าน และนำฝ้ายไปซักให้สะอาดตากให้แห้งแล้วนำผ้าไปเหยียบโครนเพื่อทำให้สีติดทนนาน นำแผ่นฝ้ายที่ย้อมสีดำแล้วไปตีจนกว่าจะเป็นเส้นด้ายไม่พันกันแล้วจึงนำไปขึ้นไสให้ลอดด้ายตามความยาวที่ต้องการเพื่อนำมาใส่ที่เตรียมทอสอดเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอลแต่ละชุดและพืดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอล เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 และชุดที่ 2 จะถูกแยกออกและเกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับกันไปเรื่อยๆ เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งผ่านก็จะกระทบพืดึง เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกันได้นี้เนื้อผ้าที่แน่นหนา เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็ม้วนเก็บในแกนม้วนผ้าโดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ จนเป็นผ้าสำเร็จรูปตามที่เราต้องการ นำผ้าสำเร็จรูปที่ได้มาวัดขนาดตามที่ต้องการแล้วจึงตัดเย็บเป็นเสื้อ และนำมาปกกลดลายที่สวยงาม เมื่อเสร็จแล้วจึงนำมาติดกระดุม จำนวน 10 เม็ดจนเสร็จเป็นเสื้อสำเร็จรูปตามที่ต้องการ

2. แนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีแนวทางการอนุรักษ์ดังนี้

เป็นวิทยากรและให้แก่ นักเรียน นักศึกษาและบุคคลทั่วไป การจัดงานเมืองแห่งภูมิปัญญาไทย (OTOP CITY) ณ ศูนย์แสดงสินค้าอิมแพ็คเมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี เผยแพร่ผ่านทางสื่อออนไลน์ของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำบ้านดอนมะนาว มีเฟซบุ๊กสำหรับกรโปรโมทสินค้าของทางกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำบ้านดอนมะนาว ช่วงประเพณีจะมีการใส่ชุดไทยทรงดำเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้แก่เยาวชนรุ่นหลังได้ให้เห็นถึงความสำคัญ เปิดศูนย์การเรียนรู้ให้แก่ นักเรียนนักศึกษาและบุคคลทั่วไปที่สนใจมาศึกษาดูงานในหมู่บ้านดอนมะนาว

3. การอภิปรายผล

วัตถุดิบ หรือวัสดุอุปกรณ์ สามารถหาได้จากแหล่งธรรมชาติเป็นส่วนมาก และมีราคาถูก มีวัสดุอุปกรณ์ ดังนี้ ฝ้าย ก็ กระตัก พืม อัก กง ไม้ม้วนผ้า หลอดด้าย ตะกอล คานเหยียบ กระสวยและหลอดไม้ ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มทอผ้าไทยทรงดำยังใช้เครื่องมือที่ยังเป็นแบบพื้นถิ่นดั้งเดิม โดยเครื่องมือส่วนใหญ่ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตจากธรรมชาติในท้องถิ่น และสามารถผลิตขึ้นเองได้ในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ดังเช่น งานวิจัยของสวัสดี แก้วแบน ยุภา ประยงค์ทรัพย์ และกชนิภา อุดมทวี (2562) ที่พบว่า ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งประกอบไปด้วย กี่หรือหูก ไม้ไขว้ เป็น อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ ไม้ค้ำ ไม้ที่ใช้สอดด้ายยืนไว้ ไม้ทาบหูก ไม้ตาดหรือทาลาบ ไม้แป้นกึ่ง เชือกเขา ใช้ดึงเข้ากับไม้ทาบหูกให้ตึง เขา หรือตะกอล กระสวย ฟันหวี หรือพืม แกนม้วนผ้า

ผู้ผลิต การทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลิตโดยกลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านดอนมะนาว แต่ละคนก็จะทำงานตามความถนัดของตัวเอง เช่น ทอผ้า ยอมผ้า เย็บผ้า ปักลาย ติดกระดุม เป็นต้น ทุกคนจะได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป กลุ่มผู้ผลิตจึงมีการปรับประยุกต์ทั้งกรรมวิธี วิธีการผลิต การทอ สี และลวดลาย ให้เข้ากับสมัยนิยม แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ที่ตั้งอยู่บนฐานขนบธรรมเนียมประเพณีของความเชื่อและค่านิยมของไทยทรงดำ เช่นเดียวกับงานวิจัยของทรงพล ต่วนเทศ (2555) ที่พบว่าชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มสมาชิกทอผ้าพื้นเมืองของคนในชุมชน มีการกระจายงาน แจกจ่ายวัสดุ เพื่อ

ไปใช้ทอผ้าตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน ทำให้ชาวบ้านมีความสุขในการทอผ้าที่ตนเองถนัดและชำนาญในการทอผ้า นั้น ๆ

การตลาด เปิดหน้าร้านขายปลีก-ส่ง ในชุมชน โดยชื่อร้าน คือ ศูนย์อนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ และมีพ่อค้าคนกลางมารับไปจัดจำหน่าย อีกทั้งยังมีช่องทางจัดจำหน่ายผ่านเว็บไซต์ <http://www.thaitambon.com/> และเฟซบุ๊กชื่อ “สินค้าชุมชนจังหวัดสุพรรณบุรี” คนในชุมชนต้องมองถึงเรื่องการตลาดเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้มากยิ่งขึ้น ต้องสร้างนักการตลาดที่มีความสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ผลิตที่จะติดต่อกับตลาดในระดับสากลเพื่อรับคำสั่งซื้อจากตลาดภายนอก พร้อมทั้งพัฒนาการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น เว็บไซต์ของกลุ่มผู้ผลิตให้มีความทันสมัยและตอบสนองต่อตลาดออนไลน์ได้ (สุนทรีย์ ไชยะบุตร และคณะ, 2556, หน้า 68)

ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำ ทอมาจากผ้าฝ้ายธรรมชาติมีพื้นเป็น สีดำหรือสีคราม โดยผลิตเป็นเส้นก้อมหญิง ชาย ราคาตัวละ 1,000 บาท ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่เกิดจากการต่อยอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทยทรงดำ ดังเช่นงานวิจัยของฐิติพันธ์ จันทรหอม (2559) ได้นำองค์ความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอและผู้วิจัยมาร่วมกันสร้างผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ด้วยหลักของศิลปะการออกแบบได้ จำนวน 40 รูปแบบ ผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการออกแบบ ผู้ประกอบการ และปราชญ์ชุมชนชาวไทยทรงดำ ให้เหลือจำนวน 20 รูปแบบ แล้วทำการทดลองตลาดเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่นประเภทผ้าทอ ตลอดจนมีข้อมูลในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น

การอนุรักษ์การทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ การถ่ายทอดจากครูภูมิปัญญา เป็นวิทยากรและให้แก่ นักเรียน นักศึกษาและบุคคลทั่วไป ซึ่งการมีปราชญ์ชาวบ้านที่เข้มแข็งจะสามารถถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี กระบวนการสืบทอดจากครอบครัวและโรงเรียนกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในกระบวนการสอนการทอผ้าได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดทำให้ผู้ให้สามารถสอดแทรกความรู้ด้านต่างๆที่เป็นประโยชน์ จนสามารถต่อยอดองค์ความรู้เกิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ มีการส่งเสริมการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ จากภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนในเรื่องการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐสถาบันการศึกษา รวมทั้งองค์กรเอกชน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายมากยิ่งขึ้น (เอื้อมพร โทภาณนุรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, 2559)

รายการอ้างอิง

ฐิติพันธ์ จันทรหอม. (2559). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย.

วารสารสมาคมนักวิจัย, 21(1), 181-192.

ทรงพล ต่วนเทศ. (2555). *การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี*

ชัยนาท และอุทัยธานี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

ธีรยุทธ มุลละออง. (2553). *การศึกษาและพัฒนาเครื่องแต่งกายไทยทรงดำเพื่อธุรกิจชุมชน: กรณีศึกษา จังหวัด*

สุพรรณบุรี. (ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

สวัสดิ์ แก้วแบน, युภา ประยงค์ทรัพย์ และกชนิภา อุดมทวี. (2562). ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่

อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 4(1),* หน้า 71-85.

- สุนทรีย์ ไชยะบุตร และคณะ. (2556). *โครงการการใช้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเพื่อเพิ่มรายได้ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยาง ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอี่ยมพร โธภาณรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม. (2559). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 8(2), 162-175.
- Pasitpakakul, P., Hetphai, R., and Koseyayothin, M. (2013). Local Ethnic Museum: Administration for the Conservation of Indigenous Knowledge in Central Thailand. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(10), 1-10.